

Силабус освітнього компонента

Програма навчальної дисципліни

Методологія наукових досліджень

Шифр та назва спеціальності
032 Історія та археологія

Інститут
ННІ Соціально-гуманітарних технологій

Освітня програма
Історія науки та українознавство

Кафедра
Українознавства, культурології та історії науки
(310)

Рівень освіти
Третій (доктори філософії)

Тип дисципліни
Загальна підготовка; обов'язкова

Семестр
2

Мова викладання
Українська

Викладач, розробник

Шишкіна Євгенія Костянтинівна

Yevheniia.Shyshkina@khti.edu.ua

к.і.н., доцент,

доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки

Автор біля 110 наукових та навчально-методичних праць.

Детальніше про викладача на сайті кафедри

<http://web.kpi.kharkov.ua/ukin/vikladachi>

Загальна інформація

Анотація

Дисципліна «Методологія наукових досліджень» сприяє формуванню в аспірантів системи уявлень про методологію як галузь інтелектуальної діяльності, що забезпечує взаємно збагачуючі зв'язки між дисциплінами різного рівня узагальнення, надання широкої панорами методологічних принципів, підходів і методів наукового дослідження, формулювання методологічної і наукової культури. Предметом навчальної дисципліни є система загальних принципів, підходів та методів пізнання, технологія наукового дослідження.

Курс спрямований на формування знань про методологічні основи сучасної науки, категоріальний апарат методології науки, види і форми науково-дослідної роботи, технологію організації наукового дослідження, рівні та методи наукового дослідження, структуру та основні етапи науково-дослідної роботи, оформлення результатів наукових досліджень, впровадження результатів наукових досліджень у практику та оцінка їхньої ефективності. Він також сприятиме формуванню умінь визначати актуальні проблеми досліджень, розробляти, обґрунтовувати та доводити наукові гіпотези, формулювати мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, логічно будувати наукове дослідження відповідно до його мети і завдань, застосовувати доцільні методи при проведенні наукових досліджень, використовувати найновітніші досягнення методології науки, оформляти результати наукових досліджень.

Курс має сформувати у здобувачів навички роботи з літературою і джерелами інформації, планування та організації науково-дослідної роботи, проведення дослідницької діяльності,

використання традиційних та сучасних методів наукових досліджень, висвітлення результатів наукових досліджень, визначення ефективності наукових досліджень.

Мета та цілі дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень» є формування у аспірантів поглиблених знань з методології, методики, організації наукової діяльності та їх практичного застосування у своїй дослідницькій роботі.

Цілі курсу:

Розуміння основних закономірностей розвитку науки.

Усвідомлення ролі і значення наукових досліджень для розвитку суспільства.

Володіння термінологічним і понятійним апаратом дисципліни.

Здатність обирати методи і методики для виконання науково-дослідних робіт.

Вміння організовувати поетапне виконання наукового дослідження.

Уміння знаходити, систематизувати, аналізувати, узагальнювати та оцінювати інформацію.

Здатність до критичного осмислення результатів дослідницької діяльності.

Уміння науково обґрунтувати отримані наукові результати.

Здатність репрезентувати та оприлюднювати підсумки наукового дослідження.

Усвідомлення відповідальності за результативність та достовірність наукового дослідження.

Здатність до інноваційної діяльності.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації. Підсумковий контроль - екзамен.

Компетентності

СК-1. Здатність здійснювати історіографічну критику, уміти виявляти необ'єктивну інформацію і неупереджено інтерпретувати зміст досліджуваної літератури.

СК-2. Володіння основами наукового пошуку історичних джерел та здійснення їхнього аналізу, з врахуванням останніх досягнень у галузі історичного джерелознавства.

СК-3. Здатність до організації та проведення наукових досліджень відповідно до новітніх тенденцій розвитку історичної науки. Вміння здійснювати наукові дослідження із залученням широкого кола джерел і наукової літератури, сучасних методів дослідження із найактуальніших історичних проблем.

СК-4. Розуміння основних причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей історичного процесу, набуття навичок критичного мислення, вміння систематизувати, узагальнювати та оцінювати отриману інформацію.

СК-5. Розуміння тенденцій розвитку суспільства і науки на сучасному етапі та їхнього зв'язку з минулим досвідом. Вміння логічно аргументувати і доказово відстоювати власну позицію під час наукової дискусії.

Результати навчання

РН-7. Володіти методологією історіографічної критики, уміти виявляти необ'єктивну інформацію і неупереджено інтерпретувати зміст досліджуваної літератури.

РН-8. Знати та володіти основами наукового пошуку історичних джерел і здійснення їхнього аналізу з врахуванням останніх досягнень у галузі історичного джерелознавства.

РН-9. Демонструвати здатність до організації та проведення наукових досліджень відповідно до новітніх тенденцій розвитку історичної науки, вміти здійснювати наукові дослідження із залученням широкого кола джерел і наукової літератури, сучасних методів дослідження з найбільш актуальних історичних проблем.

PH-10. Розуміти основні причинно-наслідкові зв'язки та закономірності історичного процесу, демонструвати навички критичного мислення, вміння систематизувати, узагальнювати та оцінювати отриману інформацію.

PH-11. Розуміти тенденції розвитку суспільства і науки на сучасному етапі та їхній зв'язок з минулим досвідом. Демонструвати вміння логічно аргументувати і доказово відстоювати власну позицію під час наукової дискусії.

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 120 год. (4 кредити ECTS): лекції - 20 год., практичні заняття – 20 год., самостійна робота – 80 год. Форма оцінювання - екзамен

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

«Світоглядні та соціокультурні основи науково-технічної діяльності», «Представлення наукових результатів»

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний (використання історичних джерел, мультимедійних засобів), проблемного викладання (наукові дискусії).

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: пошуковий (джерелознавча евристика), дослідницький (виконання індивідуальних творчих завдань, критика джерел та робота над оформленням результатів досліджень),

Методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: тестування, підготовка текстів наукових робіт.

Навчально-методичні матеріали доступні здобувачам через OneNote Class Notebook.

За програмою навчання передбачено виконання завдання для самостійної роботи здобувачів освіти

Програма навчальної дисципліни

Теми лекційних занять

ТЕМА 1. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАУКИ

ТЕМА 2. МІСЦЕ ІСТОРІЇ В СИСТЕМІ НАУК

ТЕМА 3. ПОНЯТТЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ТЕМА 4. ТЕХНОЛОГІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

ТЕМА 5. УНІВЕРСАЛЬНІ (ФІЛОСОФСЬКІ) МЕТОДИ ПІЗНАННЯ

ТЕМА 6. ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ МЕТОДИ

ТЕМА 7. КОНКРЕТНОІСТОРИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ

ТЕМА 8. МІСЦЕ ІСТОРІЇ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

ТЕМА 9. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

ТЕМА 10. РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теми практичних занять

1. ПОНЯТТЯ НАУКИ. ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Мета: сформувати навички критичного мислення.

2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Мета: сформувати вміння систематизувати, узагальнювати та оцінювати отриману інформацію.

3. НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: сформувати здатність до організації та проведення наукових досліджень відповідно до

4. ТЕХНОЛОГІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Мета: сформувати вміння здійснювати наукові дослідження із залученням широкого кола джерел і наукової літератури.

5. РІВНІ ТА МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: сформувати розуміння тенденцій розвитку суспільства і науки на сучасному етапі та їхній зв'язок з минулим досвідом.

6. ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Мета: сформувати розуміння основних причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей історичного процесу.

7. КЛАСИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Мета: сформувати методологічні навички здійснення історіографічної критики, уміння виявляти необ'єктивну інформацію і неупереджено інтерпретувати зміст досліджуваної літератури; розуміння основ наукового пошуку історичних джерел і здійснення їхнього аналізу з врахуванням останніх досягнень у галузі історичного джерелознавства.

8. МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Мета: сформувати вміння здійснювати наукові дослідження із залученням сучасних методів дослідження з найбільш актуальних історичних проблем.

9. ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мета: сформувати вміння логічно аргументувати і оформляти результати наукового дослідження.

10. ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Мета: сформувати вміння доказово відстоювати власну позицію під час наукової дискусії.

Теми лабораторних робіт

Не передбачені

Самостійна робота

Самостійна робота здійснюється протягом всього періоду навчання і передбачає виконання завдань для самоперевірки (відповідно до методичних рекомендацій) за бажанням здобувача.

Підготовка реферату є обов'язковою формою самостійної роботи.

Теми рефератів:

1. Закономірності та етапи розвитку світової наукової думки.
2. Роль науки у сучасному суспільстві.
3. Класифікації наук.
4. Особливості розвитку української науки.
5. Основні риси НТР на сучасному етапі.
6. Наукознавство: проблеми та дискусії.
7. Особливості наукового пізнання. Поняття наукового мислення та наукового знання.
8. Евристичний та синергетичний підходи у розвитку методології пізнання.
9. Структура методології науки.
10. Типологія методів наукових досліджень.
11. Філософські методи.
12. Загальнонаукові методи.
13. Спеціальні методи історичної науки.
14. Основні етапи наукового дослідження.
15. Наукова проблема і тема дослідження.
16. Поняття об'єкту, предмету, мети та завдань наукового дослідження.
17. Типологія наукових підходів.
18. Форми представлення результатів наукових досліджень.
19. Критерії оцінки результатів наукового дослідження.
20. Евристичні методи та моделі.

21. Емпіричні та теоретичні закони
22. Фундаментальні та прикладні наукові дослідження
23. Види доказів та схеми доведення гіпотези
24. Авторське право. Патенти на винахід, корисну модель та промисловий зразок.
25. Ефективність науково-дослідної роботи групи.
26. Теоретико-методологічні основи дослідження (відповідно до теми дисертації здобувача)

Загальний обсяг реферату складає 10-14 сторінок. Мова виконання - українська. Реферат може бути виконаний в рамках теми дисертаційного дослідження і представляти собою майбутній теоретико-методологічний розділ дисертації або фахової статті з методології дисертаційного дослідження здобувача. Захист реферату відбувається на семінарі, під час консультації або відповіді на екзамені. Як захист зараховується також виступ з відповідною темою під час наукової конференції. Текст роботи оцінюється максимально у 15 балів і захист – максимально у 15 балів. Загалом написання реферату за запропонованою темою складає максимально 30 балів.

Література та навчальні матеріали

Основна література:

1. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни "Методологія наукових досліджень" : для аспірантів спец. 032 "Історія та археологія" / уклад.: Я. В. Мотенко, Є. К. Шишкіна ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків, 2021. 47 с.
2. Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни "Методологія наукових досліджень" : для аспірантів спец. 032 "Історія та археологія" / уклад.: Я. В. Мотенко, Є. К. Шишкіна ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків, 2021. 55 с.
3. Методологічні основи наукових досліджень: підручник для студентів технічних спеціальностей / Н. І. Посвятенко, О. Є. Тверитникова, Е. К. Посвятенко, Ю. Є. Демідова. Харків: «Факт», 2022. 320 с.
4. Мотенко Я. В., Є.К. Шишкіна Методологія наукових досліджень: Навч. посіб. для аспірантів спеціальності 032 «Історія та археологія». Харків : Іванченко І. С. , 2021. 208 с.
5. Тестові завдання з дисципліни "Методологія наукових досліджень" : для аспірантів спец. 032 "Історія та археологія" / уклад.: Я. В. Мотенко, Є. К. Шишкіна ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". Харків, 2021. 64 с.

Додаткова література:

1. Бориченко К. В., Гудзь А. О., Панфілов О. Є. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. посіб для здобувачів вищої освіти 1 курсу магістрат. ф-ту адвокатури та антикорупц. діяльності [Електронне видання] / К. В. Бориченко, А. О. Гудзь, О. Є. Панфілов. Одеса : Фенікс, 2022. 48 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/22511>
2. Ковтун Н. М. Методологія наукових досліджень. Навчально-методичний посібник. Житомир, 2020. 63 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31228/2/Ковтун%20Н.%20М.%20Навч.-метод.%20посіб.%20з%20методології%20наукових%20досліджень.pdf>
3. Конспект лекцій із дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для підготовки доктора філософії / уклад: Л.О. Птащенко. Полтава, Полтавська політехніка, 2021 120 с. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/11342/3/Конспект%20лекцій%20МОНД.pdf>
4. Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика: навчальний посібник. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 130 с. URI:

- <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/11608/1/Лях%20-%20Методологія%20історії.pdf>
5. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб.* Суми: СНАУ, 2020. 220 с. URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/20201113_100711.pdf
  6. *Методологія і організація наукових досліджень : навчальний посібник / А. О. Азарова, Н. О. Біліченко, Ю. В. Міронова, Л. М. Ткачук.* Вінниця : ВНТУ, 2022. 117 с. URL: http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2023/Azarova_2022_117.pdf
  7. Мотенко Я.В., Шишкіна Є.К. *Методологічні основи інструменталізації історії (на прикладі курсу «Історія вітчизни» у середніх загальноосвітніх навчальних закладах ОРДО) Українознавчий альманах.* 2021 Вип. 29. С.107–112. DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.15>
  8. Мотенко Я.В., Шишкіна Є.К. *Методологічні аспекти застосування цифрової історії у гуманітарній освіті військовослужбовців збройних сил України* *Воєнно-історичний вісник.* Том 41. №3 (2021). С.146–156. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2021-41-3-146-156>
  9. *Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Організація та методологія наукових досліджень» для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) / уклад.: Данильян О. Г., Дзьобань О. П.* Харків: Право, 2023. 31 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/p_OMND-2023.pdf
  10. Строкань О. В., Мірошниченко М. Ю. *Методологія та організація наукових досліджень з основами інтелектуальної власності: конспект лекцій.* Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2021. 152с. URL: http://www.tsatu.edu.ua/kn/wp-content/uploads/sites/16/mondzoiv_konspekt-lekcij-1.pdf

Система оцінювання

Критерії оцінювання успішності здобувача освіти та розподіл балів

100% підсумкової оцінки складаються з роботи на практичних заняттях (50%), виконання індивідуального завдання (30%) та відповіді здобувача на питання на іспиті (20%). Якщо здобувач отримав знання через неформальну освіту і має відповідний сертифікат, тоді, за домовленістю із викладачем, можливе перерахування результатів навчання.

Шкала оцінювання

Сума балів	Національна оцінка	ECTS
90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Здобувач освіти повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХП»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХП» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус погоджено
30.08.2024

Дата погодження, підпис

Завідувач кафедри
Олена ТВЕРИТНИКОВА

30.08.2024

Дата погодження, підпис

Гарант ОП
Олена ТВЕРИТНИКОВА